

Elintarvikeketjun tilastointi: esitys MMM:lle

Elintarvikeketjun tilastointityöryhmä
Marianne Rautelin
23.8.2024

Esityksen koostamiseen osallistuivat

- Luonnonvarakeskus:
 - Hanna-Maija Karikallio
 - Esa Katajamäki
 - Anu Koivisto
 - Olli Niskanen
 - Johannes Nykänen
- Tilastokeskus:
 - Kristiina Nieminen
 - Marianne Rautelin

Työryhmän toimeksianto ja nykytilan muutostarve

- Hallitusohjelman mukaan: ”alkutuottajien sopimusasemaa parannetaan avoimella, elintarvikeketjun eri osien kustannuksia kuvaavalla tilastoinnilla ja edistämällä kustannusindeksien käyttöönottoa osapuolten välillä elintarvikemarkkinavaltuutetun ehdotuksen mukaisesti sopimusvapautta loukkaamatta.”
- **Kustannusindekseillä** mitataan tuotteen tai palvelun hintaan vaikuttavien kaikkien kustannustekijöiden yhteen painotettua hintakehitystä ilman yrittäjävoittoa ja tuottavuuden kehitystä. Kun painorakenne vakioidaan määrääjäksi puhutaan kustannustekijöiden hintaindeksistä.

Nykytilan kuvaus 1/2

- Tilastokeskus ja Luonnonvarakeskus tuottavat elintarvikeketjusta arvoon, määrään tai volyymiin perustuvaa tietoa tai tieto voi olla myös indeksi, joka kuvaa ilmiön kehitystä perusvuoteen nähden.
- Maatalouden tuotantovälineiden ostohintaindeksi seuraa maataloustuotannossa käytettyjen tuotteiden ja palvelujen sekä investointien hintakehitystä.
- Työvoimakustannukset, maatalousmaan hankinta, pellonvuokrat, tuotantoeläinten hankinta, vakuutukset ja korot eivät kuitenkaan sisälly indeksiin. Indeksiin ei myöskään sisälly tilojen omakäyttö, joista merkittävin on tilojen itselleen tuottamat rehut ja siemenet.
- Vähittäiskaupan osalta hintojen kehitystä mittaa kuukausittain kuluttajahintaindeksi. Tämän lisäksi neljännesvuosittain tuotetaan 2 (13) Päivittäistavarakauppa ry:n (PTY ry) toimeksiantona vähittäiskaupan myynnin arvot tuoteryhmittäin ja Foodservice-toimialan kuukausittainen myynnin arvo.
- Liikevaihtokuvaajat mittaavat kuukausittain kaupan yritysten arvonlisäverotonta liikevaihdon kehitystä.
- Lisäksi tuotetaan myynnin määräindeksiä, josta hintojen vaikutus on poistettu.

Nykytilan kuvaus 2/2

- Luke tuottaa kuukausittain tilastoja maidontuotannosta ja maitotuotteiden valmistamisesta, lihantuotannosta, maataloustuotteiden tuottajahinnoista sekä elintarvikkeiden ulkomaankaupasta.
- Neljännesvuosittainen tilastotuotanto koskee kananmunien tuotantoa sekä teollisuuden ja kaupan viljan osto-käyttö- ja varastotietoja.
- Muut maataloustilastot, kuten viljatase ja maatalouden rakenne kuvaavat tilastot ilmestyvät pääsääntöisesti vuosittain.
- Luke tuottaa vuosittain FADN/kannattavuuskirjanpitoaineistoa, johon perustuvat useat maatalouden laskelmat maatalouden kannattavuudesta. Aineistoon perustuu myös Luken julkaisemat maa- ja puutarhatalouden tuotantosunnittaiset talousennusteet.
- Luke tuottaa myös Markkinamarginaalit-verkkopalvelua, joka kuvaa tuottajahintojen ja keskeisten tuotantokustannusten välistä eroa. .

Haasteet 1/2

- Hintaindeksin tarkoituksiin kerätty aineiston avulla ei pystytä ajantasaisesti seuraamaan kulutuksessa tapahtuvaa muutosta, esimerkiksi kun maatalous siirtyy kalliista tuotteesta halvempaan tuotteeseen tai siirtää hankintoja hintojen nousun seurauksena. Esimerkkinä lannoitekriisi.
- Tiedonkeruuaineisto yleensä kattaa vain yhden näkökulman tiedot, joko hinnat, määrät tai arvon. Jatkossa aineisto tulisi kerätä laajemmalla tietosisällöllä. Vaatisi yksikkökohtaista myyntiaineistoa käyttöön.
- Nykyisin globaaleilla markkinoilla kulutus ja hinnoittelu ovat aiempaa dynaamisempia, jolloin tilastojen tulisi saada tämä muutos entistä nopeammin osaksi tilastoa. Indeksien painorakenne eli kulutusosuudet päivittyvät tilastosta riippuen joko vuosittain tai 5 vuoden välein.

Haasteet 2/2

- Tilastointitarkoituksiin kerätyt aineistot ja niiden yksittäiset havainnot pitäisi saada tutkimuskäyttöön aiempaa paremmin. Vähittäiskaupan massa-aineistojen sopimusehdot estävät näiden tarkkojen kuluttajamyyntiä kuvaavien aineistojen käyttämisen tutkimuskäytössä. Tuotteiden keskihintoja ei sopimusehtojen vuoksi voida laskea.
- Luomutuotannon hinnoista, määrästä ja arvosta kuin myös luomutuotteiden käytöstä on niukasti tilastotietoa tarjolla. Tilastovuodesta 2025 voimaantuleva SAIO-asetus lisää luomutuotannon tietovaatimuksia sekä tuotantoeläin- että kasvitilastoissa.
- Tilastokeskus ei tuota tietoa tukku- tai vähittäiskaupan marginaaleista, eikä myöskään alkutuotannon tai jalostuksen marginaaleista.

Ehdotukset tilastoinnin kehittämiseksi 1/4

- Ehdotettiin tämän työryhmän perustamista
- Ehdotus lainsäädännön muuttamiseksi siten, että tilastoinnin tarpeisiin saataisiin tiedot tarvittavalla tarkkuudella.
 - Kuluttajahintaindeksien tiedonsaantioikeudet ovat erityisen vahvat, koska EU asetuksessa on erikseen mainittu oikeus saada erityisen yksityiskohtaisia aineistoja mm. skanneriaineistot.
 - Myös tilastolaki itsessään antaa jo nyt vahvat tiedonsaantioikeudet.
 - Käytännön tilastotyössä on pyritty hyvään yhteistyöhön tiedonantajien kanssa välttämällä tilastolaissa määriteltyjen sanktioiden käyttöä. Neuvottelut yksityiskohtaisen tiedon saannista ovat usein vaikeita eikä toivottuun tulokseen päästä.
- Tuotetason myyntiaineistoa voisi tulevaisuudessa saada sähköisiä verkkolasku- ja kuittiaineistoja hyödyntämällä.

Ehdotukset tilastoinnin kehittämiseksi 2/4

- Elintarvikemarkkinavaltuutetun ehdotus kustannusindeksien rakentamiseksi
 - kaikki toimijat (alkutuotanto, jalostava teollisuus, kauppa ja julkiset hankintaorganisaatiot) ryhtyvät kustannusindeksin rakentamista edistäviin toimenpiteisiin.
 - kaikki toimijat osallistuvat indeksin kehittämiseen
 - luovuttavat indeksin kehittämiseen tarvittavaa tietoa
 - huolehtivat kehitystyön rahoituksesta ja muista tarvittavista resursseista
 - valitsevat kehitystyön toteuttavan tahon tai yhteenliittymän
 - kehitystyötä tekemään valittu taho käy kehitystyön aikana aktiivista vuoropuhelua ketjun toimijoiden kanssa
 - kaikki toimijat sopivat yhdessä, miten ja minkä tuotantosuuntien ja/tai tuotteiden kohdalla indeksiä sovelletaan hintapiikkien tasoittamisessa
 - kaikki toimijat sitoutuvat toimimaan sovitun mukaisesti

Ehdotukset tilastoinnin kehittämiseksi 3/4

- Maatalouden tuotantovälineiden ostohintaindeksin kehittäminen
 - painorakenne ja hyödykeotos päivitetään vuosittain
 - tiedonkeruun laajentaminen kattamaan vähittäiskaupan myyntiaineistot, jolloin saataisiin tietoa myös maatalouden panosten myynnin määrästä ja arvosta.
 - laajentaminen kattamaan kustannusten muodostumisen kannalta merkittävät puuttuvat erät kuten työvoimakustannus, eläinten hankinta, korot, maan vuokrat.
 - Tuotantosuunta-kohtaiset kustannusindeksit. Vaatii hyvää yhteistyötä painorakenteen laatimiseksi alan toimijoiden kanssa.
- Luonnonvarakeskuksen laatimien alkutuotannon markkinamarginaalien kehittäminen
 - Markkinamarginaaleja on laskettu nauta-, sika- ja siipikarjataloudelle sekä maidontuotantoon.
 - Markkinamarginaalien avulla voidaan tarkastella maataloustuotteiden ja kunkin tuotantosuunnan tärkeimpien tuotantopanosten hintojen vaihtelun vaikutusta tuottajalle jäävään marginaaliin.
 - Markkinamarginaaleista on mahdollista tarkastella myös pelkkää panoshintojen osuutta, laskelma tulisi lisätä kaikkiin tuotantosuuntiin. Haasteena on ollut tekninen toteutus, joka tulisi päivittää niin, että tulokset olisivat ladattavissa taulukkomuotoisena.
 - Palvelun tekninen toteutus tulisi uudistaa, että loppukäyttäjät voisivat helposti ladata tulokset ulos palvelusta taulukkomuodossa.
 - marginaali/kustannuslaskelmia tulisi päivittää säännöllisesti, jolloin niistä voisi käyttää laajemmin esim. sopimusehdoissa.

Ehdotukset tilastoinnin kehittämiseksi 4/4

- Elintarviketeollisuuden tuottajahintaindeksin tuotekorin laajentaminen
- Luomutuotannon tilastoinnin kehittäminen, hinnat ja määrät luomutuotannossa, luomutuotteiden myynti hinta ja myyntimäärät.
- Massa-aineistojen käytön ja käyttöoikeuksien laajentaminen elintarvikkeiden keskihintojen laskentaan,

Vaikutusarviointi

- Jää tämän työryhmän tehtäväksi
- Selvää kuitenkin on, että lisäresursseja ehdotetut toimenpiteet vaativat tilastovirastoille.
- Erityisesti alkuvaiheen työ lisääntyy massa-aineistojen käyttöön oton yhteydessä. Investointivaiheen jälkeen tilastotyö tehostuu, yritysten tiedonantotaakka pienenee ja tulosten laatu paranee aikaisempaan verrattuna.

